

Науковий журнал «Економіка: проблеми теорії та практики». Випуск 260, том 6. Стор. 1512-1522.

К.е.н., доц. Соляник Л.Г., Шевельова Г.О.

Національний гірничий університет

ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСУВАННЯМ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Анотація. Розкрито сутність і зміст системи управління фінансуванням інноваційно-інвестиційної діяльності на промислових підприємствах.

Ключові слова: інновації, інноваційно-інвестиційна діяльність, фінансове забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності, джерела фінансування, життєвий цикл інновації.

I. Вступ. Сучасна економіка України потребує значних інвестицій в промисловість, які повинні здійснюватися на якісно новому технологічному рівні. Тому проблеми інноваційної діяльності промислових підприємств посідають центральне місце в економічних дослідженнях. Ефективна робота промислових підприємств залежить від рівня їх інноваційно-інвестиційного розвитку, що зумовлює необхідність створення ефективної системи його фінансового забезпечення. В умовах кризи відбувається зменшення можливостей централізованого фінансування науково-технічного розвитку на фоні недостатності власних коштів підприємств для здійснення ПД.

II. Постановка завдання. Проблема інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств приділена значна увага в роботах зарубіжних вчених: Й. Шумпетера, Е. Менсфілда, Р. Уотермена, Е. Денісона, М. Портера. Вагомий внесок у створенні теоретико-практичної наукової бази ПД суб'єктів господарювання належить вітчизняним науковцям: О. Василенку, О. Гриньову, А. Загорулькіну, А. Золотарьову, В. Ільчуку, А. Пересаді, О. Романішину, А. Федоренку, Л. Федуловій, Д. Яскевичу та іншим.

Вченими глибоко досліджено теоретичні основи інноваційно-

інвестиційної діяльності, форм і методів її фінансового забезпечення, визначено взаємозв'язки між інноваційно-інвестиційною діяльністю та макроекономічним розвитком тощо. Проте узагальнюючі питання, які стосуються практичного вирішення проблем активізації інноваційно-інвестиційної діяльності промислових підприємств, проблеми обґрунтування механізму фінансового забезпечення діяльності та підвищення ефективності інноваційно-інвестиційної діяльності залишаються недостатньо дослідженими до цього часу, що перешкоджає повноцінному функціонуванню ринкових механізмів і розвитку підприємницьких структур. Цій актуальній темі присвячена дана стаття.

Метою статті є дослідження особливостей фінансових аспектів управління інноваційно-інвестиційною діяльністю промислових підприємств і визначення шляхів підвищення ефективності фінансування ПД.

III. Результати. Інноваційно-інвестиційна діяльність займає проміжне положення між інноваційною діяльністю й інвестиціями екстенсивного розвитку. Її метою є реакція підприємства на вимоги ринку, і вона здійснюється переважно у виробничій сфері, тому інноваційно-інвестиційну діяльність промислових підприємств можна визначати як дії, спрямовані на здійснення капітальних вкладень із метою зміни основних виробничих фондів і технології для випуску продукції з поліпшеними властивостями.

Інноваційно-інвестиційна діяльність зазнає прямого чи опосередкованого впливу з боку різноманітних факторів, для дослідження яких доцільно провести їх групування на зовнішні та внутрішні фактори впливу (рис. 1).

До зовнішніх факторів відносяться нормативно-правові і економічні фактори. Нормативно-правове поле здійснення інноваційної діяльності представляє собою систему законодавчих і підзаконних актів, які регулюють суспільні відносини у процесі життєвого циклу інновації. Закони і нормативні акти, які визначатимуть правила інноваційної діяльності, розподіляються на фундаментальні, довгострокові і короткострокові.

Економічні фактори визначають особливості здійснення інноваційної діяльності підприємств з позицій грошово-кредитної, бюджетно-податкової,

амортизаційної політики держави і специфіки формування сприятливого економічного середовища.

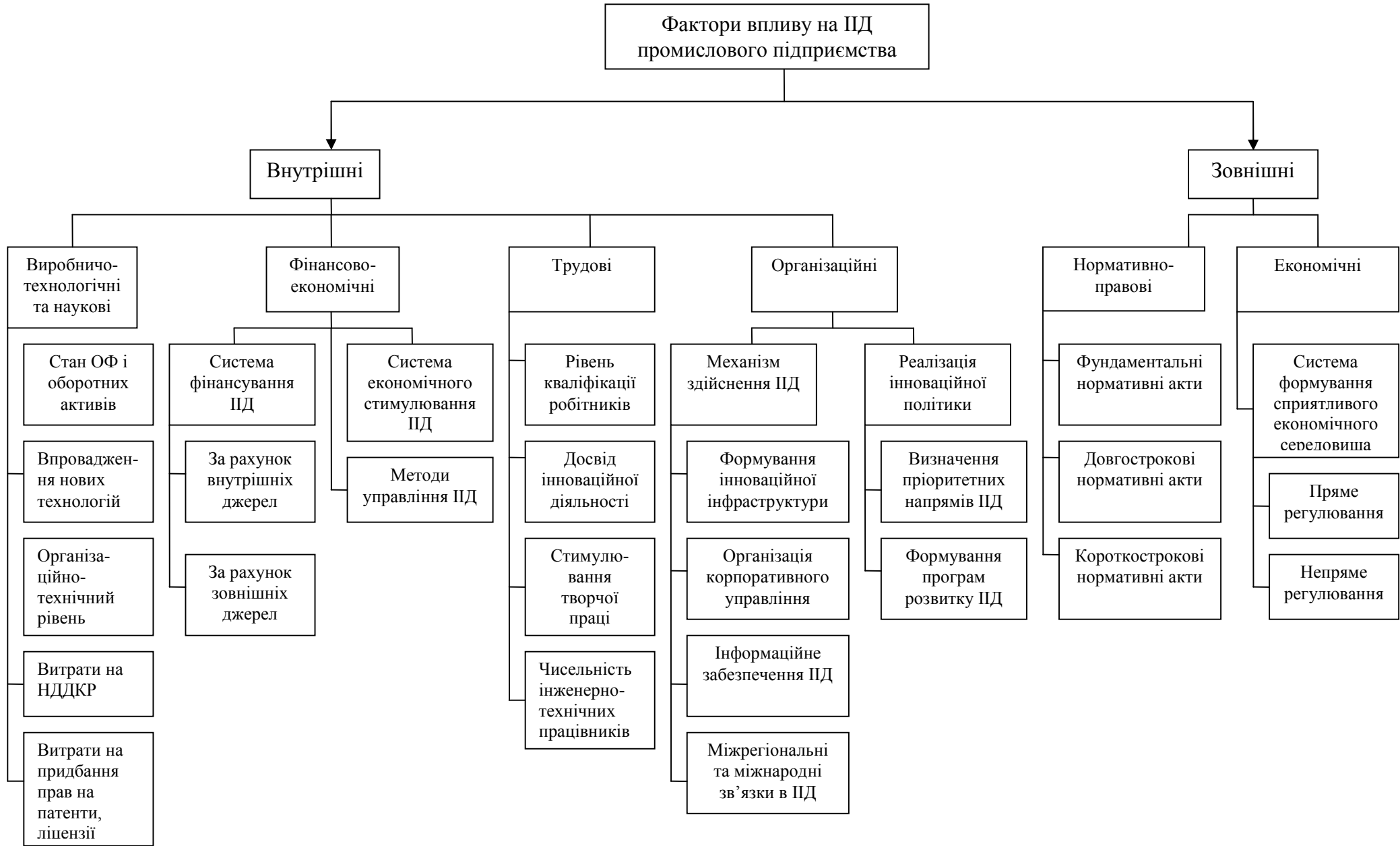

Рис. 1. Фактори впливу на інноваційно-інвестиційну діяльність промислового підприємства

Державна підтримка інноваційної сфери здійснюється прямим і непрямим регулюванням. Серед прямих економічних методів державної підтримки інноваційної діяльності найбільшого поширення набуло надання субсидій та дотацій на реалізацію інноваційних проектів. До непрямих методів відносять податкову, кредитну, митну, амортизаційну і цінову політику. Серед непрямих методів підтримки інноваційної діяльності найбільш розповсюдженими є різні форми податкових пільг; податковий кредит; спосіб амортизації; надання пільгових кредитів.

До внутрішніх факторів впливу на ПД відносять виробничо-технологічні, наукові, фінансові, трудові та організаційні фактори.

Виробничо-технологічні фактори характеризують можливість впровадження у виробництво нових перспективних технологічних процесів в умовах інноваційної діяльності. Це потенційні можливості зі збільшення потужності підприємства внаслідок впровадження найновіших методів організації виробництва та технологій.

Наукові фактори характеризують обсяги науково-дослідницької діяльності промислового підприємства та систему її активізації, створення проектно-орієнтованих матричних структур управління і колективів, які спеціалізуються на найбільш перспективних напрямках науково-дослідної діяльності, систему внутрішньовиробничого стимулювання науково-дослідної діяльності.

Трудові фактори визначають рівень кваліфікації робітників промислового підприємства, досвід інноваційної діяльності, систему стимулювання творчої праці, в т.ч. раціоналізаторської та винахідницької діяльності, систему навчання та перепідготовки кадрів і прийому на роботу висококваліфікованих фахівців.

Організаційні фактори охоплюють механізм здійснення ПД та формування і реалізацію інноваційної політики.

Центральну роль в розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності відіграє система її фінансового забезпечення, що обумовлює необхідність створення чіткої і добре обґрунтованої системи фінансування. Тільки в цьому випадку

можуть бути створені необхідні умови для накопичення і маневрування фінансовими ресурсами та можливості їх концентрації на основних напрямках інноваційної політики.

Під фінансовим забезпеченням ПД промислового підприємства доцільно розуміти діяльність з раціонального використання власних фінансових ресурсів і залучення та використання оптимального обсягу додаткових фінансових коштів на здійснення інноваційної діяльності. Управління фінансовим забезпеченням ПД має ряд завдань щодо раціонального використання власних фінансових ресурсів, залучення додаткових фінансових коштів і оптимального співвідношення власних і залучених фінансових коштів для вирішення конкретних інвестиційних задач.

Джерелами фінансування ПД залежно від кон'юнктури інвестиційного ринку можуть бути як внутрішні (власні кошти суб'єктів господарювання), так і зовнішні (вітчизняні та іноземні) джерела. До внутрішніх джерел відноситься чистий прибуток, амортизаційні відрахування, акціонерний капітал, виторг від списання активів, іммобілізація залишкових поточних активів. Зовнішні вітчизняні джерела фінансування – це довгостроковий банківський кредит, державні субсидії, додаткова емісія ЦП, прямі інвестиції, інвестиційний лізинг, цільове державне кредитування. До зовнішніх зарубіжних джерел можна віднести прямі та портфельні іноземні інвестиції, гранти, кредити іноземних банків та позички міжнародних фінансових інститутів.

В Україні головним джерелом фінансування інноваційно-інвестиційної діяльності промислових підприємств є власні фінансові ресурси підприємницьких структур – 60,6% загального обсягу витрат на інновації в 2008 р. (рис. 2). Частка державної участі у інноваційної діяльності підприємств склала 2,81% від загальних інноваційних витрат підприємств. Галузевий розподіл бюджетних асигнувань на інновації є нерівномірним, 70% їх зосереджено у видобувній промисловості. Забезпечення інноваційної діяльності за рахунок банківського кредитування зросло з 7,1% у 2005 р. до 18,4% у 2008 р. Засоби іноземних інвесторів становлять близько 1%, понад 70% яких

припадає на харчову промисловість. За 2000-2008 рр. обсяги іноземних інвестицій залишаються на низькому рівні, а їхня питома вага постійно скорочується, що свідчить про недовіру вітчизняних і міжнародних інвесторів до сформованого в Україні інвестиційного середовища.

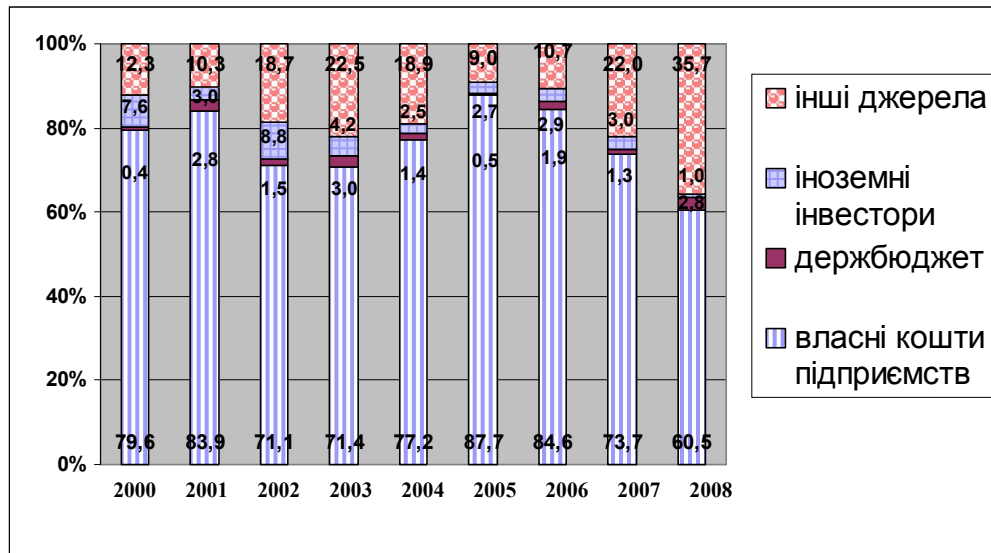

Рис. 2. Розподіл обсягів фінансування інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні за джерелами, %

Для країн Західної Європи і США характерно приблизно рівний розподіл фінансових ресурсів для НДДКР між державним і приватним капіталом. Інноваційна стратегія США базується на стимулюванні залучення приватних інвестицій. До 35% всіх нововведень фінансуються національним бюджетом і обсяги фінансування складають близько 200 млрд. дол. 60% досліджень здійснюються за рахунок власних джерел виробничих фірм. Фундаментальні дослідження проводяться університетами, їхня питома вага становить 5%.

В Західній Європі широко використовується непряме фінансування впровадження нововведень, таке як підготовка кадрів, формування управлінських консультаційних компаній, створення науково-технічних інформаційних центрів; сфера освіти. До джерел прямого фінансування відносять розвиток венчурного капіталу і фондових ринків; пільгове оподаткування; субсидії; розвиток пенсійних фондів і приватних інвестицій.

В Японії НДДКР мають наступні особливості: активна роль держави в координації науково-дослідницьких робіт; масштабні програми НДДКР; вагоме

фінансування приватними компаніями прикладних досліджень і дослідно-конструкторських розробок; найвищий у світі рівень імпорту інтелектуальної власності. Рівень державного фінансування складає 25%.

На наш погляд, для ефективного здійснення інноваційно-інвестиційної діяльності промислового підприємства система управління її фінансуванням повинна будуватися з урахуванням життєвого циклу інновацій на підприємстві, масштабів та організаційно-правової форми його господарювання. Як свідчать теоретико-практичні дослідження процесів управління фінансуванням ПД, на різних етапах життєвого циклу інновацій доцільно сполучення та використання різних джерел фінансового забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності.

Інноваційний процес характеризується циклічністю - одне покоління продуктів періодично змінюється іншим, тобто інноваційний цикл полягає в безперервній заміні одного товару наступним, але на новому якісному рівні. Безперервна зміна цих поколінь має наслідком більш високий рівень ефективності виробництва.

Фінансування ПД промислового підприємства по стадіях життєвого циклу інновацій наведено на рис. 3.

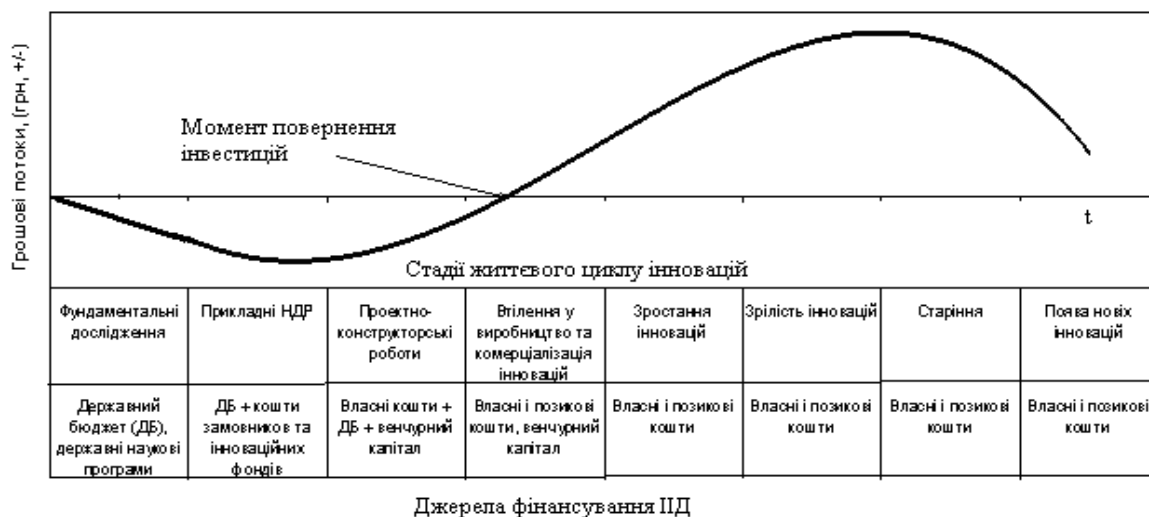

Рис. 3. Схема фінансування інноваційно-інвестиційної діяльності промислового підприємства

Як свідчить світовий й вітчизняний досвід управління фінансовим забезпеченням інноваційної діяльності, на стадії фундаментальних досліджень

класичні інвестори зазвичай утримуються від фінансування через високий рівень альтернативних витрат таких інвестицій. Через це фундаментальні дослідження здебільшого проводяться за рахунок державного бюджету на безповоротній основі і програм з вирішення найважливіших науково-технічних проблем.

Дослідження прикладного характеру фінансуються за рахунок бюджету (державні наукові програми або на конкурсній основі) і замовників. Позикові кошти не використовуються, оскільки це може виснажити власні ресурси інноваторів, а отримання доходів в найближчому майбутньому не передбачається. Оскільки результат прикладних досліджень непередбачений, існує ймовірність отримання негативного результату. Саме з цього етапу виникає можливість ризику втрати вкладених засобів.

На стадії дослідно-конструкторських робіт і експериментальних розробок до фінансування за рахунок бюджетних коштів і власних засобів підприємств залучається венчурний капітал і кошти бізнес-янголів, які здійснюють прямі інвестиції в перспективні високотехнологічні молоді підприємства на всіх етапах комерціалізації інновацій, але найбільше – на етапі створення і впровадження інновацій. При цьому кошти бізнес-янголів в багато разів перевищують кошти венчурних фондів і, за деякими оцінками, в світі неформальні інвестори забезпечують близько 90% від загальної суми фінансування. Корпоративне фінансування набуває великого значення, адже фундаментальні дослідження здійснюються і в лабораторіях ТНК та великих компаній. Державне фінансування науково-дослідних робіт в розвинених країнах Заходу знаходиться на рівні 3,5-4 % від ВВП країни.

На наступних стадіях життєвого циклу інновацій, таких як освоєння виробництва, споживання, комерціалізація інновацій і старіння, для фінансування залучаються власні і позикові кошти: емісія цінних паперів та банківські кредити, часткова підтримка з боку держави, що потребує визначення оптимального співвідношення даних джерел. Венчурний капітал активно фінансує стадію розширення інновацій (70-80% від загальної суми ВК),

коли невизначеність відносно потенціалу зростання компанії значною мірою вирішена. За допомогою кредитів можна залучити вагомі обсяги фінансових ресурсів, проте складність отримання коштів, необхідність гарантій, обмежений термін використання і обов'язковість сплати відсотків є негативними сторонами кредитування. Додаткові емісії цінних паперів під певні інноваційні програми є вигідною альтернативою кредитуванню і на сьогоднішній день український фондовий ринок фінансує значний обсяг інноваційних проектів.

Враховуючи, що різні етапи інноваційно-інвестиційної діяльності потребують використання різних видів фінансового забезпечення, однією з практичних задач, що вимагає належного теоретичного опрацювання, є проблема оптимального фінансування інноваційно-інвестиційної діяльності.

З боку держави для забезпечення ефективного фінансування інноваційно-інвестиційної діяльності промислових підприємств необхідна реалізація таких кроків:

- ініціювати створення науково-дослідних центрів зі змішаним (державно-приватним) фінансуванням;
- забезпечити прямі державні замовлення на інноваційну продукцію, зокрема в рамках реалізації державних програм енергозбереження, інформатизації та розвитку інформаційно-комунікаційних технологій тощо;
- забезпечити інтеграцію бюджетного фінансування прикладних наукових досліджень у систему державних та змішаних інвестицій у рамках складання "бюджету розвитку";
- запровадити механізми надання пільг промисловим підприємствам, що впроваджують інновації і реалізують інноваційну продукцію (встановлення податкових канікул, фінансування частини науково-прикладних досліджень за рахунок місцевого бюджету, державне замовлення інноваційної продукції);
- створити галузеві і місцеві інноваційні фонди, які формуються за рахунок бюджетних коштів, внесків підприємств та спонсорів;
- поширити практику прямого державного фінансування інноваційних інвестицій у рамках реалізації програм модернізації промисловості (створення

державних інноваційних підприємств, підтримка розвитку технопарків та інше), причому фінансувати треба лише ті інвестиції, ефективність яких можна спрогнозувати, оцінити і проконтролювати;

- поширити практику надання інноваційним підприємствам середньострокових кредитів із зниженням кредитної ставки (з одночасним відшкодуванням банкам різниці ціни за користування кредитом за рахунок держбюджету);

- підвищити рівень фінансування фундаментальної і прикладної науки до загальноприйнятих розмірів та забезпечити реалізацію додаткових заходів щодо залучення молоді до наукової роботи (пільгове житлове кредитування, встановлення підвищених стипендій, збільшення оплати праці вчених)

- створити умови та стимулювати розвиток малого бізнесу, який спеціалізується на різних стадіях інноваційного циклу, та його співпрацю з промисловими підприємствами. Це потребує створення й розвитку нових організаційних структур інноваційної сфери: науково-технічних інкубаторів, технопарків, технополісів та венчурних фірм, які у перспективі повинні стати стрижнем інноваційного процесу в країні

- для створення ефективного механізму фінансування інноваційного розвитку підприємств вдосконалювати механізм державної підтримки шляхом впровадження нових інструментів: системи держаних гарантій і страхування інноваційної діяльності, грантів, технічної підтримки у проведенні НДДКР і передачі у користування приватних підприємств державних технологій і ноу-хау, що суттєво покращить використання інвестиційного капіталу.

Зі сторони промислових підприємств заходами для забезпечення ефективного управління фінансуванням ПД мають стати:

- прогнозування інновацій та планування інноваційної програми на основі аналізу внутрішнього і зовнішнього середовища, SWOT- аналізу;

- оптимізація інноваційної програми на основі визначених критеріїв оптимізації інноваційних проектів;

- розробка оптимальної програми фінансування інноваційної діяльності підприємства на основі вдосконалення механізмів управління фінансовим забезпеченням ПД. Оптимізація фінансової структури інвестиційного капіталу;
- активізація залучення інвестицій у власні розробки та НДДКР шляхом інвестування у вигляді фінансування (цільового, предметно-орієнтованого, проблемно-спрямованого), кредитування, лізингу, фондкових операцій;
- підвищення ефективності використання інвестиційного капіталу на основі вдосконалення організації виконання інвестиційної програми підприємства та її окремих інноваційних проектів.
- скорочення тривалості інвестиційного і інноваційного циклів;
- вдосконалення інформаційного забезпечення ПД ;
- розробка та впровадження методичних підходів щодо експертної оцінки рівня інноваційності продукції, що випускається підприємством і загального техніко-технологічного рівня виробництва.

Результатом вдосконаленого управління інноваційної діяльності на підприємстві повинно стати підвищення ефективності інноваційної діяльності, яке доцільно оцінювати за критеріями: зменшення часу беззбитковості, мінімізації витрат на розробку інноваційного продукту шляхом оптимізації вибору виконавців інноваційного проекту; мінімізації витрат на фінансове забезпечення інноваційної діяльності шляхом оптимізації вибору стратегічних партнерів.

Запропоновані заходи з підвищення ефективності механізму фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності дозволять раціонально використовувати обмежені фінансові ресурси промислових підприємств й створити основу для подальшого інноваційного розвитку як підприємства, так і держави в цілому.

IV. Висновки. В ході проведених теоретико-практичних досліджень процесів управління фінансуванням ПД було з'ясовано, що фінансування інноваційно-інвестиційної діяльності промислових підприємств має здійснюватися з урахуванням особливостей життєвого циклу інновацій, оскільки на різних етапах циклу доцільно використовувати різні джерела

фінансового забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності для досягнення ефективного функціонування інновацій та оптимального сполучення різних джерел їх фінансування на промисловому підприємстві.

Так як інноваційні проекти і програми представляють собою високо ризикові, довгострокові і високо витратні об'єкти інвестування, в подальших дослідженнях необхідно звернути увагу на розробку механізму використання змішаного фінансування інноваційно-інвестиційної діяльності промислових підприємств, що забезпечить реалізацію державної інвестиційної стратегії інноваційного розвитку України.

Література

1. Городиський Т.І. Інноваційний потенціал: фактори впливу. Збірник науково-технічних праць. Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України, 2007, вип. 17.2.
2. Гребенюк І. Теоретичні основи вдосконалення джерельної бази інвестиційних ресурсів суб'єкті господарювання. Наукові записки, Випуск 15, 2006 рік.
3. Корольков В.В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку держави в умовах трансформації в міжнародне суспільство. Зб. матеріалів науково-практичної конференція "Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки" - Київ, 2007. - 671 с.
4. Федулова Л.І. Корпоративні структури в національній інноваційній системі України. - Київ – 2007. – с. 344.
5. www.ukrstat.gov.ua
6. <http://www.in.gov.ua>